

مهندس غلامرضا امین
عضو هیئت علمی دانشکده داروسازی
دانشگاه علوم پزشکی تهران

ایران، مناسبترین خواستگاه اکولوژیکی گیاهان دارویی

است که با در دست داشتن اطلاعات مربوط به یک طرف، شرایط وجود طرف دیگر را می‌توان تعیین نمود. البته بایستی متذکر شد که در این رابطه با طبیعتی هرچند منظم و مرتب لیکن متغیر و تنوع‌پذیر روبرو هستیم، لذا بایستی انتظار داشته باشیم که رابطه فوق در برخی موارد به دلایل خاصی که نیاز به تحقیق دارد،

هریک از گونه‌های دارویی شرایط خاصی را جهت رشد و نمو خود طلب می‌نمایند و مجموع آن شرایط که ارتباط متقابل گیاه و محیط را توجیه می‌کنند، خواستگاه اکولوژیکی گونه‌ها را تعریف می‌نمایند. چه گونه‌هایی در کجا؟ و یا در کدام محل چه گونه‌هایی را می‌توان مشاهده نمود، معادله دوطرفه‌ای

دقیقاً صادق نباشد.

در نظری اجمالی به خواستگاههای اکولوژیکی گونه‌های گیاهی در دنیا، ملاحظه می‌نماییم که مناطق رویشی جهانی را می‌توانیم به صورت اجتماعی کاملاً مشخص مشاهده کنیم و این مناطق دقیقاً از اقالیم حیاتی متفاوتی برخوردار هستند. وجود اجتماعی از سوزنی برگان همیشه سبز در قطب و پهن برگان خزان کننده در جنگلهای پرباران مناطق حاره و گیاهان خشکی پسند در نقاط بیابانی، مثالهای روشنی برای این مشاهدات هستند که کلاً مبحث جغرافیایی گیاهی در علم گیاهشناسی را مطرح می‌نمایند.

در بررسی عرصه‌های رویشی گونه‌های مختلف گیاهان در دنیا، به نکات جالب توجهی که با اصطلاح اندمیک (Endemique) یا بوم‌زاد که در آن گونه یا واحد سیستماتیک دارای عرصه انتشار محدود و اختصاصی است و اصطلاح کاسمپولیت (Cosmopolite) یا گونه همه جا وطن و عالمگیر که در آن گونه مورد نظر انتشار جهانی دارد، روبرو می‌شویم که نقش مهمی را در استفاده‌های کاربردی دارا می‌باشند.

از نکات قابل توجه دیگر، قدرت سازگاری با محیط گیاهان است که می‌تواند با رعایت و حفظ شاخص‌های خواستگاه اکولوژیکی گونه‌ها، با موفقیت اجرا گردد و این مسئله در مورد گونه‌های اندمیک بسیار حائز اهمیت می‌باشد که در این مورد می‌توان موفقیت کشت انواع گونه‌های اکالیپتوس بومی استرالیا را در ایران مثال بزنیم.

نظری کوتاه بر اقالیم حیاتی موجود در ایران این جمله برازنده را در ذهن بررسی کننده روشن می‌سازد که «ایران جهانی است در یک مرز» و حقیقتی است

که ایران از موقعیت خاص و شرایط کاملاً استثنایی جغرافیایی و آب و هوایی برخوردار می‌باشد و به دنبال این موقعیت استثنایی، غرورآفرین است که ایران دارای رویش‌های گیاهی متنوعی از مجموعه گیاهان مخصوص اقالیم مختلف جهان است.

وجود رویش‌های مخصوص نواحی مدیترانه‌ای در شیب شمالی البرز، رویش‌هایی از گونه‌های باارزش مخروطیان در بریدگی‌های البرز و کوهستان‌های مرکزی ایران، گونه‌های مخصوص مناطق خشک و بیابانی در نقاط مرکزی و کویرهای پوشیده از شن و یا رویش‌های خاص مناطق گرم و مرطوب در بخش‌های وسیعی از جنوب ایران، همگی بیانگر این مدعا هستند که ایران به راستی جهانی در یک مرز است.

بررسی گونه‌های اندمیک ایران که در نام علمی گونه آنها اکثراً اصطلاح پرسیکا (Persica) را مشاهده می‌نماییم، مبین این حقیقت است که ثروتی عظیم را به صورت رویش‌های اختصاصی و بوم‌زاد در اختیار داریم و جا دارد که برای این مجموعه با ارزش جمله «طلای سبز» را همچنان تکرار کنیم.

در بررسی گونه‌هایی که در حال حاضر در صنعت داروسازی جهان مطرح می‌باشند، به این نکته جالب توجه می‌رسیم که بسیاری از آنها در ایران رویش طبیعی دارند و یا با توجه به خواستگاه اکولوژیکی خود قابل سازگار شدن در یکی از اقالیم حیاتی ایران می‌باشند.

تابلوی بسیار زیبا و جاندار رویش‌های گیاهی ایران این پیام را در خود نهفته دارد که می‌توانیم با الهام گرفتن و بررسی خواستگاههای اکولوژیکی هریک از گونه‌های دارویی، نسبت به تکثیر آنها در سطح صنعتی اقدام نماییم و این امکان در جای جای اقالیم حیاتی

مختلف چیره بر ایران امکان پذیر است و نکات بسیار حساس و قابل تعمق در امر تکثیر صنعتی گیاهان دارویی، ما را بر آن می دارد که تفکری همه جانبه در این خصوص داشته باشیم و تعیین کننده این خط مشی، دانسته های تحقیق شده است که باید اذعان نمود که هنوز در حد مطلوب نیست.

ایجاد مزارع صنعتی از گیاهان دارویی، تخصص های مربوطه، لوازم و ابزارآلات مخصوص به خود و زمین های کشاورزی را طلب می نماید که فراهم نمودن آنها امکان پذیر است، لیکن اینکه سریعاً مزارعی را ایجاد نمایم و گونه هایی را هرچند دارویی و بسیار مهم در آنها به عمل آوریم، تمام کار نیست، بلکه می بایستی با الهام گیری از رویش های گیاهی ایران و یا

مطالعات سازگاری گونه ها، بررسی های دقیق مواد موثره گونه های حاصل از کشت های تحقیقاتی، تهیه شکل مناسب دارویی از آنها، بررسی اثرات فارماکولوژیکی و بالینی آنها را دقیقاً انجام دهیم و چنانچه نتایج مطلوب حاصل گردیده، با بهره گیری از امکانات موجود نسبت به تکثیر صنعتی آنها اقدام نمایم.

باتوجه به مطالعاتی که تاکنون بر روی گونه های دارویی ایران صورت پذیرفته است، ذیلاً فهرستی از برخی از گونه های مهم دارویی که باتوجه به کلیه نکات فوق الذکر امکان کشت و تکثیر صنعتی آنها در ایران فراهم می باشد، ذکر می گردد و امید است که مورد توجه و استفاده علاقمندان قرار گیرد.

نام فارسی	نام علمی	بومی (+) غیر بومی (-)	استانهای مناسب برای کشت
روناس	Rubia tinctoria	(+)	مرکزی - کرمان - فارس
شیرین بیان	Glycyrrhiza glabra	(+)	فارس - کرمان - کردستان
آویشن شیرازی	Zataria multiflora	(+)	فارس - بلوچستان
بادر شیبی	Dracocephalum moldavica	(+)	آذربایجان
بادر نجبویه	Melissa officinalis	(+)	گیلان - مازندران
بومادران	Achillea millefolium	(+)	گیلان - مازندران
نعناء	Mentha Spp.	(+)	اکثر استانهای ایران
کاسنی	Cichorium intybus	(+)	اکثر استانهای ایران
مرزنجوش	Origanum vulgare	(+)	گیلان
شوید	Aenthum graveolens	(+)	آذربایجان - همدان - خراسان
برگ بو	Laurus nobilis	(+)	تهران - مرکزی
حنا	Lawsonia inermis	(+)	بلوچستان - کرمان
سدر	Ziziphus spina - christii	(+)	خوزستان - کرمان - فارس
رنگ	Indigofera argentea	(+)	بلوچستان - کرمان

نام فارسی	نام علمی	بومی (+) غیربومی (-)	استانهای مناسب برای کشت
بابونه	<i>Matricaria chamomilla</i>	(+)	خوزستان - بوشهر - هرمزگان
اکالیپتوس	<i>Eucalyptus fruticetorum</i>	(-)	فارس
شاتره	<i>Fumaria officinalis</i>	(-)	گیلان - مازندران
گل ساعتی	<i>Passiflora caerulea</i>	(-)	گیلان - مازندران
پنیرک	<i>Malva silvestris</i>	(+)	اکثر استانهای ایران
ختمی	<i>Althea officinalis</i>	(+)	مرکزی - اصفهان
گلسرخ	<i>Rosa centifolia</i>	(+)	فارس - اصفهان
اسفرزه	<i>Plantago ovata</i>	(+)	فارس - خوزستان - هرمزگان - بلوچستان
به	<i>Cydonia oblonga</i>	(+)	گیلان - اصفهان
انیسون	<i>Pimpinella anisum</i>	(+)	فارس - همدان - کردستان
بابا آدم	<i>Arctium lappa</i>	(+)	اکثر استانهای ایران
شابیژک	<i>Atropa belladonna</i>	(+)	گیلان - مازندران
گل گاوزبان	<i>Echium amoenum</i>	(+)	گیلان - خوزستان
سنبل الطیب	<i>Valeriana officinalis</i>	(-)	گیلان - مازندران
بنفشه معطر	<i>Viola odorata</i>	(+)	گیلان - مازندران
گل انگشتانه	<i>Digitalis purpurea</i>	(-)	مازندران
زوفا	<i>Hyssopus officinalis</i>	(+)	گیلان - مازندران
همیشه بهار	<i>Calendula officinalis</i>	(+)	اکثر نقاط ایران
زیره سیاه	<i>Carum carvi</i>	(+)	کرمان - بلوچستان
زیره سبز	<i>Cuminum cyminum</i>	(+)	خراسان - آذربایجان
رازیانه	<i>Foeniculum vulgare</i>	(+)	همدان - مرکزی - فارس
به لیمو	<i>Lippia citriodora</i>	(-)	گیلان - مازندران
کرچک	<i>Ricinus communis</i>	(+)	مازندران - هرمزگان - بلوچستان
آویشن	<i>Thymus Spp.</i>	(+)	مرکزی
اکالیپتوس	<i>Eucalyptus globulus</i>	(-)	مازندران
سنا	<i>Cassia angustifolia</i>	(-)	خوزستان - بوشهر - هرمزگان
گل عطر	<i>Pelargonium roseum</i>	(+)	گیلان - مازندران
مورد	<i>Myrtus communis</i>	(+)	خوزستان - کرمان - فارس